

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

<p>Szerkesztőség: hova a lap szellemi részét illető minden küldemény intézendő N.-Péterfia utca 348 szám.</p>	<p>Megjelen havonként háromszor, 5-én, 15-én és 25-én egy, illetőleg másfél iven. Előfizetési ár egész évre 4 frt., félévre 2 frt., Hirdetések díja: 100 szóig 1 frt., 200 szóig 2 frt., a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr. harmadiknál 70 kr. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.</p>	<p>Kiadó hivatal: hova a lap anyagi dolgaira vonatkozó minden közlemény és küldemény intézendő, Kis-Mester utca 1382.</p>
--	---	--

A protestánsok adóztatása kath. egyházi célokra.

(Folytatás.)

II.

Az ezen cikk első részében kifejtett vélemény támogatására szolgál az is, hogy a m. kir. kormánynak szóbanlévő sérelmes rendeletei — a mennyiben köztudomásra jutottak — egyetlen egy esetben sem követelik a protestáns felektől a kath. egyházi terhek viselését azon indoklással, hogy e kötelezettség az 1791. előtti időből maradt fenn. Ellenkezőleg mind olyan esetekre vonatkoznak, a melyekben 1) nagy részben protestáns lakosságu volt jobbágy községek, állítólag később vállaltak magokra a kath. egyház érdekében terheket; vagy pedig 2) egyes protestánsok állítólag az által váltak 1791. után a kath. egyház adófizetőivé, hogy kath. vallásu egyénektől egyházi adóval már megterhelt volt jobbágy birtokok tulajdonát szerezték meg, — illetőleg a kath. egyházból prot. vallásra áttérve, egyházi adóval megterhelt birtokaikat megtartották.

Mindkét nemü esetekben a kormány a kath. egyházlátogatási (canonica visitationalis) jegyzőkönyveket tekinti döntő zsinórmértéknek.

A fentebbi kathegóriák elsejébe tartoznak, a m. kir. cultusministerium 1880. évi 33, 388. sz. és a m. kir. belügyministerium 1881. évi 33, 158. sz. rendeletei, melyek a több mint felében reform. lakosságu Tisza-Nána községet, egy 1819-dik évi can. visitationalis jegyzőkönyv alapján, arra kötelezték, hogy a kath. lelkészlakon istállót építsen. Mert a can. visitatio jegyzőkönyve a róm. kath. egyházmegyei hatóság és T. Nána község közt létrejött kétoldalu szerződés, melynek alapján az ottani r. kath. egyház javára törvényszerűen és így megtámadhatatlan érvénnyel magánjog szereztetett.

A t. nánai esetet körülményesen ismerteti Gyöngyösy Sámuel ref. lelkész a „Prot. egyh. és isk. lap“ mult évi 44. és 45. számaiban.

Ha tekintetbe vesszük, hogy a volt urbéres községek a földesuri hatóság fennállása idejében, szerződési kötelezettséget csak a földesur engedelmével vállalhattak magokra, vagy is inkább, hogy az e részben incapax jobbágy községeket voltaképp a földesur kötelezte le hozzájárulásával; továbbá, hogy azon időben a jobbágyok felszólalása, vagy perbeli és perenkivüli tanuskodása, a földesur ellen minden esetben gyanusnak tekintetett, akkor pedig, ha „ipsorum interessentia, adeoque quodpiam commodum vel incommodum, a causa illa, in qua testiñcabantur, pendens, subversabatur,“ épenséggel figyelembe sem vétetett; végre ha tekintetbe vesszük, hogy az egri érsek volt T. Nána község földesura s az ottani r. kath. egyház patrónusa: azonnal tisztában lehetünk az iránt, hogy miféle kétoldalu szerződés az a t. nánai visitationalis jegyzőkönyv, melynek, mint visitorator, aláírója az egri érseknek secretáriusa. — Igaz, hogy az okmányt egy hevesmegyei szolgabíró és esküdttsársa is coramisálta, mint törvényes bizonyosság, (T. Nána tudvalevőleg Hevesben fekszik) de ezen előttemezést is — ha ugyan valaki abból akarna következtetést vonni a község prot. lakosai ellen — valódi értékére redukálja azon körülmény, hogy az egri érsek volt Heves vármegyének örökös főispánja.

Ilyen „kétoldalu szerződésekkel“ akár az egész jobbágy osztályt mindenéből kivetköztetni — még csak nem is lett volna abban az időben valami nagy mesterség.

Azon netaláni ellenvetésre, hogy a visitorator hatóság, jegyzőkönyve pedig közokirat, feleletünk: semmiképen sem az a t. nánai reformátusokkal szemben. — Ezekkel szemben a visitorator jegyzőkönyve semmi más, mint a visitoratornak önmaga melletti tanuskodása.

Különben, minden hasonló speczialis esetre való vonatkozás nélkül is, csak épen ennyibe vette a régi kir. kuria mindkét táblája, egy általános elvi jelentőségű döntvényében, a can. visitationalis jegyzőkönyvet, még pedig oly esetben, a mikor az a jegyzőkönyv kihallgatott tanuk vallomásai alapján készítettett. (Dec. 3 de fide instrumentorum.)

De ha a kérdéses can. visitationalis jegyzőkönyv formászerű szerződés volna is, az — véleményünk szerint — még akkor sem róhatott állandó kötelezettséget a t. nánai reformátusokra, mert ez ellenkeznék az 1790—1: 26. t. cz. szellemével. E t. cz. 6. §-a szerint ugyanis „occasione erectionis aut reparationis templorum, parochiarum aut scholarum nec cath. plebs evangelicis, nec evang. plebs catholicis manuales aut currules operas dare obligetur, eatenusque initi contractus pro cassatis habeantur.“

E törvényszabálynak végszavai latin szövegezésökben nem csak a törvény hozatalakor már létezett, hanem a jövőben keletkező szerződésekre is érthetők, sőt, miután e rendelkezésnek az országgyűlési kath. rendek törvényjavaslatának 12 dik pontjában kifejezett indoka az, hogy „az ily szerződések ellenkeznék a vallásszabadsággal,“ ezen indok pedig multa és jövőre egyaránt illik, csakugyan így is kell azokat érteni. S ha már a kézi és szekeres munkára kötelező szerződés, miut a vallásszabadsággal ellenkező, semmis, okvetlenül még inkább semmis az, mely többre kötelez mert még inkább ellenkezik a törvény rendelkezésének indokával, a törvényhozó inteniójával. Valamint az sem tagadható, hogy a mi szabály a papokra nézve, annak melléképületeire nézve is szabály.

Igy állván a dolog, a t. nánai can. visitationalis jegyzőkönyv szerződési természetére való hivatkozás, ha megengedhető volna is, keveset érne, mert semmis szerződés soha érvényes jogot meg nem állapíthat.

Talán merésznek találják némelyek e törvényt magyarázatot. Pedig ha tekintetbe veszik annak a misera plebsnek 1848 vagy épen 1836 előtti állapotát, sokkal inkább érthető és méltányolható az, mint a „szerzett jogok“ minsterileg inaugurált theoriája. Ugyan mi lett volna e lelketlen theoria alkalmazása mellett a röghöz kötött szegény prot. jobbágy lelkiismereti szabadságából, főképen ha egy nyanazon személy talált lenni mindenható érseke, földesura és főispánja?!

Nem is fogadták el e theoriát korábban sem törvényeink, sem — a lelkiismereti zsarnokság legsötétebb időszakait kivéve — fejedelmeink rendeletei. Még I. Lipótnak 1691. ápril 2-áról kelt explanatiója is megtiltja, hogy a kath. papok oly helyeken, a hol a protestánsok nyilvános vallásgyakorlatra fel voltak jogosítva, a községi pénztárból fizetessenek. II. József azonfelül, hogy több rendelete által felmentette a protestánsokat kath. egyházi czélokra kötelezett munkatartozásaiktól, 1786. febr. 14-iki rendeletével felelősség és azonnali megtérítés terhe alatt tiltotta „ex cassa contribuentis communitatis“ felekezeti czélokra adni ki a pénzt. — És mindezek rendeltettek „etiamsi usus diurnitate temporis jam invaluisse“ és tekintet nélkül a can. visitatiókra. Az 1791-iki törvényhozást sem gátolták a can. visitatiók a protestánsoknak

minden kath. egyházi teher alól való teljes és örökre szóló felmentésében.

S hogy ezek így történtek, nagy és helyes oka volt annak

A protestánsoknak ugyanis hazánkban alaptörvények és kétoldalú nemzetközjogi szerződések biztosítottak teljes vallásszabadságot, a melynek szükségképeni folyományául, egyik alkatrészeül tekintetett mindenkoron azon szabadságuk, hogy más egyház felekezeti céljaira adózni nem tartoznak. Az idők mostohasága folytán nem egyszer fejlődött ki ugyan a protestánsok ezen szabadságát csorbító usus, melyet fejedelmi rendeletek, sőt országos törvények is támogattak, de azért ezen usus mégis mindig csak abususnak tartatott. Ugyanazért valahányszor a főelv, az alaptörvényileg és szerződésileg biztosított vallásszabadság újból elismertetett, elismertetett annak ama folyománya is, és az időközben létrejött megszorítások mint alaptörvények és szerződések, tehát a maradandó szabályul megállapított törvényes igazság ellenére keletkezettek, egyszerűen mellőztetvén, a protestánsok joga és szabadsága, eredeti alapjaihoz képest, egész teljességében in integrum restituáltatott.

Ezért és ily értelemben mondja — az időközben keletkezett jogcsontítások és azokat támogatott törvények s rendeletek határozott elítélésével — az 1790—1: 26. t. cz.: „Cum Status et Ordines Regni, fine stabiliendae inter se perpetuae harmoniae ac unionis, justum esse agnoverint, ut negotium religionis ad statum legum annorum 1608 et 1647 reponatur, ac ut per consequens pro basi et fundamento in perpetuum restabili liberi religionis exercitii Regnicolarum tam Aug. quam Helv. Conf. addictorum adsumatur, et renouentur tenores pacificationis Viennensis, pacificationis item Lincensis, hinc clementer annuente Sua Majestate Sacratissima statutur: ut non attentis posterioribus constitutionibus et articulis, uti et privilegiis, resolutionibus et explanationibus“ stb. stb.

Vallás- vagy lelkiismereti szabadság és idegen egyház céljaira való köteles adózás — ellentétes dolgok. Így látta ezt századunk első felében az ország szabadelvűen igazságos közvéleménye is, ugyanazért nem habozott az 1791-ben ünnepélyesen visszaállított és újból örök időre biztosított prot. vallásszabadságnak utolsó consequentiáját is megvonva, ezen ellentétet a magyar királlyal egyidős és nem csak a kath. egyháznak, de a nemességnek is hasznot hajtott egyházi tizednek eltörlése utján is megszüntetni.

És az országos közvélemény ezen irányához bizonynyal nem lett hűtelen az 1848. évi törvényhozás, mely nem hogy a szegényebb felekezetek nyakába róttá volna a leggazdagabb felekezetnek kitartását, de sőt ellenkezőleg az államot kötelezte, közállodalmi költségek által, fedezni

valamennyinek egyházi és iskolai szükségleteit. Meglehet, hogy épen a szabadság barátai közül is nem mindegyik tartotta kívánatosnak ezen törvénynek betűszerinti végrehajtását; annyi azonban kétségtelen, hogy a midőn az elnyomatás szomorú éveiben, a nemzettől megtagadott 1848-iki törvényekért a „jogfolytonosság“ jelszava mellett lelkesedtünk és lelkesítettünk, az 1848-iki törvények igazságos és szabad szelleméért és nem a reakcióért kívántuk a jogfolytonosságot

S az alkotmányosság újra feléledése után csakugyan amaz emelkedett szabad szellem vezérelte országos kormányunkat még csak nem régen is, Deák Ferencz és Eötvös József báró életében. Nem is igen mertek nyilvánulni akkor, s ha mertek, hiába nyilvánultak a maiakhoz hasonló praetensiók.

Azóta fordult a világ. Mert bizony bizony nem a régi szellem az, mely a m. kir. cultus- és belügyministereknek a t. nánai esetre vonatkozó rendeleteiben nyilatkozik, mondván: hogy a kath. egyház követelése, az egyházlátogatási jegyzőkönyv mint kétoldalu szerződés alapján, törvényszerűen megszerzett magánjog, melynek ellenében mit sem ér a törvényekre való hivatkozás. L.

(Folyt. köv.)

A debreczeni Graduálok.

4-dik közlemény.

A családi s egyéb hely nevek ma is ismeretesek. — Mind a multban voltak, mind a jelenben vannak Berta, Angyal, Nagy nevű családok. — Szeged falun ma szántóföldek vannak, szántás alkalmával az eke által felhányt tégladarabok gyanittatják, hogy egykor ott község létezhetett; Szerecsin tó jelenleg is létezik s izletes halakkal bővítködik; Csákfalva nevezetről azonban nincs emlékezet, erről biztos adatot tán az uradalmi mérnöki hivatal adhatna!

Megvizsgálva ez irott Graduált, úgy találtam, hogy a Gelei-Rákóczy-félének másolata, némi különbség van ugyan a „Litania Major“ kezdeténél, s több régi énekek találhatók benne, mik amabban nem jönnek elő, de az egész czeremoniális rész első tekintetre elárulja, hogy annak másolata s az összehasonlítást jó módomban is volt megtenni, épen itt levén nálam a hajdu-böszörményi egyház Graduálja a nagy fejedelem neve s jelmondatával, mely már most e nagy becsű könyvből a 8-dik ismeretes példány.

A czeremoniális rész után jönnek a zsoltárok s nagy csodálkozásomra, nem úgy mint a nyomtatott Graduálban a Károli Gáspár, hanem a Hieronymus-félék, ugyanazok a melyek a Spáczay-Graduálban is találtattak s hogy erről meggyőződjem, összehasonlítást tettem a következő szövegek közt (legyen elég például csak a mutatványból a 23. zsoltár sorát felhoznom.)

1. A nyomtatott Graduálban így van: Az te vesszöd és az te pásztori botod megvigasztalnak engemet.

2. Szenczi M. A. 1608. oppenheimi kiadásában így: A te vesszöd és az te botod, vigasztalnak engemet.

3. Spáczayban így: Az pásztori vesszöd és istápod: azok engemet megvigasztalnak.

Látszik, hogy dr. Ballagi Mór magyarázatához (lásd Prot. egyh. és isk. lap ez évi 3. szám) e két utóbbi jár legközelebb.

Ilyen zsoltár van benne 87. Azután — miként a nyomtatottban — Mária, Zakariás, Simeon éneke, Responsorialia dominicalia stb., czeremoniálék, — megszakadnak ezek a sz. háromság után 20-dik vasárnapra rendelt benedictionál, következtethetjük tehát, hogy volt még hozzá több is, de elveszett.

Különösen gyönyörködtető e könyv a kiváló szépen cifrázott initialék miatt, melyekben bajuszos ember fők, napóra, vízi leány, sas, oroszlan, sárkány, kecskebak, rózsza, tulipán, szekfü s más virágok rajzolják, különféle színeken, miknek kipingálása roppant időt vehetett igénybe, — találtatván benne 62 színes, 113 feketén cifrázott s legnagyobb részben egészen kidolgozott — initiale, nem számítván a több mint háromszázra menő apróbbakat, melyek részint feketék, részint zöldek.

A derék buzgó lekipásztor Angyalosi Demjén tehát, ki 50 éven át legelteté az Ur nyáját Bélyén, ilyen maradandó emléket hagyott maga után. De hát azt kérdezhetné valaki: miért vesszödött egy pap ily monstrosus munkával 11 esztendeig? Először azért, mert czerimonialis könyv kellett, pénzen nem lehetett venni, mert Rákóczi fejedelem nyilván mondja előszavában: „kegyelmeteknek egy exemplárt kültünk ajándékban, mivel a nyomtatott kétszáz exemplárokban egyet is pénzen el nem hagytunk adni,“ — másodsor azért, mert más erkölcsök, más buzgóság, más hithűség virágzott akkor mint ma, — vajha csak egy kis részét is birhatnók!

(Folyt. köv.)

Kálmán Farkas.

A heidelbergi káté rövid története.

I. Külföldön.

A mostani bádeni nagyhercegség, az egykori dicső Pfalz ós városában, Heidelbergben jött létre ama nevezetes könyv, melyről most évszázadok után megemlékezünk. Mert a dicső őseiktől örökölt drága kincset, csak hálátlan gyermekek ássák el. S aki e népkönyvet igazán, alaposan ismeri, ki annak első kérdését és feleletét olvasva, megtalálta a vigasztalás kutfejét: az kénytelen bevallani, hogy a heidelbergi káté a református keresztyéneknek egyik legbecsebb örökségök, mely őseikről rájuk szállott. — Ez első tekintetre igénytelen mű, három századon keresztül szolgált Pfalzban az egyház fejlődésének középpontjául, ez adta meg a ref. egyháznak azon szilárd alapot, melyen bizvást épülhetett a hit vára; ez volt bensőleg az egyház életere, külsőleg legnagyobb dicsősége, legföltettebb kincse, leginkább ostromolt szellemi terméke. Nem csoda; mert hiszen a forrás, melyből a tartalom merítve van, egyedül a szentírás; a mű felosztása, tárgyalása pedig oly jeles, a nyelvezet, a kifejezések oly erőteljesek, magvasak; a benső, komoly meggyőződés, mely az egész művet áthatja, oly megragadó, minőt kevés irányu és tartalmu műben találhatunk föl.

Két ifju theologus tette nevét emlékezetessé a heidelbergi káté szerkesztése folytán: Ursinus Zakariás a sapientiae collegium kitünő hittanára és Olevianus Gáspár ref. lelkipásztor, ki 1560. évben hivatott Heidelbergbe, míg Ursin egy évvel később kezdte meg ott működését. Ursin alapos, mély theologiai készütség, beható írásismeret és kitünő védekezési képesség által vált híressé, míg Olevian kiválólag a gyakorlat embere s mint ilyenek lángoló buzgóság, nemes lelkesedés, életbölcesség s más gyakorlati erények voltak tulajdonai. Egyikök sem volt a reformáció atyja, az ifjabb nemzedékhez tartoztak, mindketten igen ifjak valának, Urzin 1534. július 18. Boroszlóban, Olevian pedig 1536. augusztus 10. Trierben született. Valóban bámulatos tehát, hogy két ily ifju oly kitünő, érett felfogásra s mély ismeretekre valló harmonikus művet hozott létre. De bármennyire nagyok voltak is mint hittani írók, koruknál, állásuknál fogva nem adhattak volna súlyt, fontosságot művöknek. Egy kimagasló alak, egy fenkölt szellemű, igazi keresztyén jellemű férfiú az, kinek nevével káténk sorsa összeforrva van. E férfiú III. Frigyes, Pfalz választófejedelme. Az ő kitünő tulajdonait s erényeit alkotják: világos értelem, feddhetetlen erkölcsiség, evangéliumi rendíthetetlen hűség, kitartó munkásság. Egy személyben fejedelem és keresztyén volt, a mi nagyon ritka. „Mindent az Ur akarata szerint“ volt jelszava, a mit életével, tetteivel fényesen igazolt is. Fejedelmi működésének legszebb része: országának reformációja. Azon sok oldalú tevékenység mellett, melyet e részben kifejtett, leginkább és első helyen a káté szerkesztésére fordította figyelmét s ebben tette nevét halhatatlanná.

III. Frigyes 1559-ben vette kezébe Pfalz kormányzását. Ez időben a reformáció már nem csak elterjedt itten, hanem még a rohamos fejlődéssel együtt járó visszahatás tünetei, sőt bizonyos mérvű erjedés is mutatkoztak az egyházi élet terén.

Az ős Heidelberg az akkor létezett theologiai pártok gyűlhelye lón. A lutheri, melanchtoni, zwingliféle és kálvini irányzatok erős pártszínezetet nyertek s mind megannyi pártok állottak elő, melyek egymás közt és egymás ellen elkeseredett harcot folytattak. Maga Frigyes, ki a reformátusok részére hajlott, több ízben tett békítési kísérleteket s megpróbálta a közvetítést, de siker nélkül. — Ennek következtében határozott reformatori álláspontot foglalt s körébe vonva egyes szilárd elvű theologusokat, főképp Urzint és Oleviant, gondolkozott a teendők felett. Mily lelki harcot vivhatott az a férfi, ki az evangélium mellett szilárd bizonyágtételéért trónjának elvesztésétől is félhetett, minden gondolkozó előtt világos. Fő dolog volt előtte az, hogy az ifjuságot, a jövő reményét tartsa meg; így jött a káté szerkesztésének eszméjére, s bizta meg a már említett ifju szerzőket a káté megírásával. A kézirat elkészült s az 1562. év végén tartott ugynevezett heidelbergi zsinat asztalára tétetett megvizsgálás, megvitatás végett. A kézirat az előterjesztett alakban — midőn a vitás 80. kérdés még nem volt benne — helyeseltetvén, elfogadtatott s 1563. januárban már nyomtatásban megjelent. — Ez első kiadás egy eredeti példánya Treviranus brémai lelkész könyvtárának disze; a második kiadásból állítólag ma már csak két eredeti példány létezik; a harmadik kiadás ugynevezett Mieg-Bährféle példánya után nyomatta s tette közé Niemeyer a heidelbergi

kátét a maga ismert gyűjteményében: collectio confessionum in eccl. ref. publicatarum. Lipsiae 1840. pag. 390. sqq. — Ezután tömérdek kiadást ért s nagy mozgalmat támasztott káténk. A fejedelmi reformátor azon célját, hogy a káté a szentírás mellett kötelezett hitszabály — norma fidei — legyen s a gyülekezetek tagjainak vérebe átmenjen, quasi in succum et sanguinem, ezt különböző rendszabályok által érte el. A templomokban isteni tisztelet alkalmával, előirt szakaszokban felolvastatott időről időre. A pfalzi egyházi rendszabályokban ide vonatkozólag ezt olvassuk: miután ezelőtt a nép, a katolikusság kebelében káté nélkül nőtt fel, a keresztyén vallás hittételeit pedig igen könnyen elfelejti, ennél fogva mulhatlanul szükséges, hogy ugy falukon és helységekben, mint a városokban, minden vasárnap és ünnepnapon, az egyházi beszéd előtt, az Ur szolgája világosan és érthetően olvasson fel a nép előtt egy egy szakaszt a kátéből, oly beosztással, hogy az egész káté kilencz vasárnapon felolvastassék. A tizedik vasárnapon pedig minden rendű és rangú embereket egyformán illető bibliai helyek olvastattak föl. Ez egyházi rendszabály III. Frigyes-től kelt 1564-ben.

(Folyt. köv.)

Könyvismertetés.

„Christologie des alten Testamentes, oder Auslegung der wichtigsten messianischen Weissagungen von Eduard Böhl. Wien. 1882. W. Braumüller. VIII. + 332.“ Ára 3 forint.

— Vége. —

A szüztől születendő gyermek neve Immanuelnek neveztetik. Az eredeti szöveg szerint: „ve k á r á t s e m o i m m á n u é l.“ A k á r á t állhat a perfectum 3-dik és 2-dik személyében, szerző a LXX. és Máté ev. alapján, a 2-dik személyben állónak tartja, mint a hogy a tények azt inkább megkövetelik. (Szerző itt utal „Alttestamentliche citate im neuen Testam. című műve 5-dik lapjára. Sajátságos, hogy szerző ez állításával ellentétben a 14-dik vers fordítását a 234-dik lapon így adja: „Siehe, die Jungfrau wird schwanger werden, und wird einen Sohn gebären, und man nennt seinen Namen: Immanuel [Gott mit uns.] Az Immanuel név nem pusztán szellemes szójáték, hanem e név viselője valóban bizonyítéka is annak, hogy „velünk Isten,“ mert ez a személy fogja elhárítani mindazon akadályokat, melyek eddig meggátolták azt, hogy a nép Istennel és az Isten a néppel legyen. — És csakugyan kitünik a 7-dik fejezettel szoros összeköttetésben levő 8. és 9. fejezetekből, hogy ez a személy nem más mint a Dávid családjából származandó és Dávid trónján uralkodó messiás. A 9-dik fejezetbeli z á s z l ó (nész) nem más mint Immanuel. Ez az, a ki legfőbb remény-sége a nyomorra jutott tiz törzs országának és Judának is a 8: 8, 10 szerint. Ha már Immanuel a Dávid családjából származandó messiás: ugy az ő anyja az 'almáh is egy Dávid családjából való nő lehet. Egy és ugyanazon személyiség a Mik. 5: 2-ben említett jó l é d á h = szülőnővel, ki ott a messiás anyjának tartatik. A 7. 8. 9. fejezetek közötti összefüggésre támaszkodva, visszaautasít szerző minden oly véleményt, mely szerint az almah nem a messiás anyját jelentené.

Immanuelről a 14-dik vers egy egészen egyéni vonást rajzol, nevezetesen, hogy „tejet és mézet fog enni, mielőtt tudná elvetni a gonoszt és választani a jót,” azaz, míg a teljes öntudat éveibe jut. Ez azt teszi, hogy a Messiás gyermek éveiben, Palaestina drága és bő terményeit élvezvén, kezesség lesz a felől, hogy a tartomány gazdagsága mindaddig nem fog elpusztíttatni, míg ő el nem jövend. — Tehát vigasztalásteljes ezen ígérlet, mely örömmel tölthette el a már-már végpusztulástól rettegő izraeliták szívét.

A 15-dik részben szerző szerint a próféta, fiához, Sear Jásubhoz fordulva folytatja beszédét, mert fiát ő nem ok nélkül vitte magával, ennek is szerepe volt a királylyal való beszélgetésben. „Mert még mielőtt ez a gyermek (t. i. Sear Jásub) tudná elvetni a gonoszt és választani a jót, el fog pusztíttatni a föld, melynek két királyától most rettegsz Akház!” E versben a hanna' ar alatt nem Immanuel, hanem Sear Jásub értendő, mert ez a szó demonstrative is állhat ez értelemben: a z a fi u. — Ha azonban Immanuelt értené a próféta: szükségtelen lett volna neki alanyul a hanna ar t behozni, alanyként ott állván a 14-dik versbeli Immanuel. A dolog tehát így áll: A Jehova parancsából Ezsaiással együtt a királyhoz jött Sear Jásub, mint egy kézzelfogható jel áll a király előtt, kezességül a felől, hogy mindaz, a mi Immanuel elküldése által a jövőre nézve megígértetett, csakhamar be fog teljesedni. Nevezetesen, hogy az ígérlet földé meg fog szabadíttatni ellenségeitől, illetve az ellenséges hatalmak meg fognak semmisíttetni. Akházra és Judára nézve tehát Sear Jásub, próféta jel és kezesség volt az Immanuelre vonatkozó ígérlet beteljesedése felől is.

Ezen messiatikus jövendölés szerző szerint igen nagy fontossága, a mennyiben e jövendölés ismétlése mintegy a paradicsomi üdvigérletnek s legvilágosabb megjövendölése Jézus Krisztus csodás születésének. — Mint a paradicsomi ígérlet szerint az „asszony magva,” ugy Ezs. 7: 14 szerint is a szüztől születendő a világ megváltója, mert mint szerző kifejezi: „Nem valamely férfi erejétől és akaratából, nem Dávid házából a dolgok természeti rendje szerint, nem Ádamból: — hanem a gyöngé, legelőbb elbukott asszonyból áll elő azon natura humana, melylyel a Logos (Jan. 1: 1, 14) egy személylyé egyesült. E megígért szabadító, ha nem férfitől fogantatik: akkor csakis a szentlélektől lehet származnia, azért is, mert az lehetetlen, hogy az ember a nemzés és szülés természetes útján hozza világra azt, ki őt büneiből megváltandja. A kegyelem új világának megteremtése is tehát épen ugy újból kezdődött, mint az első világteremtés.” (240.)

Azt hiszem ez egy mutatványból is kitűnt, hogy szerző az ó-szövetségi üdvjövendölések magyarázatában a régi, egyházi magyarázati módot követi. Az ó-szövetséget a legszorosabb összeköttetésbe hozza az ujjal, annyira, hogy magyarázatából az tűnik ki, miszerint ő az ó-szövetséggel az új-szövetséget akarja bizonyítani. Innen van, hogy a legtöbb ó-szövetségi hely exegesisében, megtartja az illető helynek az evangyelisták vagy apostolok általi magyarázatát, ha szinte az nem is tartatik ma már egészen helyesnek. Példa erre a felmutatott szakasz is. Hogy e magyarázati mód helyés-é vagy nem? abba belebocsátkozni ez uttal nem akarok, — miután ismertetésem elején kifejeztem, hogy nem bírálatot, csak ismertetést szándékozom adni a kezünk alatti műről. Talán lesz valaha még alkalmam, hogy e kér-

dés felől is nyilatkozhatom. Annyit azonban mégis meg kell említenem, hogy miután szerző, a bibliai könyvek eredetét, szerzetési idejét illetőleg, a hagyományos nézet követője: nem lett volna felesleges legalább a fontosabb helyeknél kritikai okokkal is bizonyítani állítása mellett, annyival inkább: mert pl. a pentateuchus, Ezsaiás, Dániel, Zakariás könyvei felett megindult újabbkori kritikai vizsgálódások, e könyvekre nézve a hagyományos kritikai nézeteket sok tekintetben meggyöngítették. Tehát sokkal világosabb lett volna a messiatikus eszmék fejlődés-történetének feltüntetése: ha szerző kritikai uton is igyekezett volna forrásait osztályozni.

Egyébiránt a mű szép, emelkedett, sok helyen ragyogó irányu, az abból fellángoló lelkesedés, még a munka irányával egyet nem értő olvasók előtt is kedves építő olvasmányt tesz e könyvet s bizonyára csak hálás köszönetünket fejezhetjük ki a tudós szerzőnek azon szivességért, hogy irántunk érzett jó indulatának kifejezéseül bennünket művel megajándékozott.

Nem rekeszhetem be ismertetésemet a nélkül, hogy azon óhajomnak is kifejezést ne adjak: hogy bár mielőbb eljöne már az az idő, midőn a magyar ref. egyházban is nagyobb buzgóság ébredne a bibliának tudományos megérthetése iránt! Majdnem száz éve, hogy Varga István volt debreczeni hittanár „exegetica theologia” czimű munkája megjelent: s azóta hiába keresünk ó-szövetség magyarázatot foglalkozó munkát hazai prot. theologiai irodalmunkban! Adja Isten, hogy ez ó-szövetségi exegetikai mű, melyet ajándékuul kaptunk, legyen intő és buzdító szózat hozzánk, hogy igyekezzünk felkarolni a tért, melyet oly sokáig könynyelműen elhanyagoltunk! S ha csakugyan hozzá látunk a munkához: a magyarországi reformátusoknak is lesz jó bibliájuk s jó énekes könyvük; — de ha továbbra is elhanyagoljuk e tért: szégyenszemre a művelt európai prot. egyházak között mi leszünk egyedül, kik kénytelenek leszünk bevallani, hogy három századdal maradtunk hátra s theologiai tudományosságunk mozdulatlan, holt test, melyben a rothadás nyomai látszanak.

Csák János.

A XVI-ik században tartott magyar református zsinatok végzései. Összeszedte, a latin szövegűeket magyarra fordította és tájékoztató jegyzetekkel kísérte Kiss Áron porcsalmai lelkész és szatmári esperes. Budapest, 1881. 8. r. 735 l.

(Vége.)

Utánna jö a Tarczal-Tordai Hitvallás 1562. és 1563., ez jelzi azon határt, melyen tul Vittenberg helyett Genf, Luther és Melancton helyett Kálvin és Béza szelleme lett irányadó a magyar ajku protestánsoknál. Béza Tódor magán hitvallása latinul először 1560-ban jelent meg Genfben. Hogy jutott ez két év mulva a tiszamelléki reformátorok kezébe? mind ez ideig ki nem nyomoztathatott, pedig ennek kiderítése bővebb világot vetne, az őseink által lett elfogadtatás körülményeire, okaira. De hogy e külföldi hitvallás csakugyan elfogadtatott két zsinatban, azt tényül kell megismerni; ahoz azonban, hogy azonnal kinyomatott volna, szerintem kétség fér; egyszerűleg ugy állhat a dolog, mint van a Helvét hitvallással, elfogadták 1567-ben, de

magyarul csak 1616-ban jelent meg, a latin nyelv közkeletűsége mellett, nem volt szükség magyarra tenni azonnal. Egykoruaknál nem találtam eddigelé semmi bizonyítékot, hogy kinyomatott volna azonnal a Béza, másképp u. n. Tarczai-Tordai Hitvallás; de meg a tordai zsinat 1563. május 28-án tartatott, tehát e zsinat beleegyezése is bevárando volt a nyomtatás megrendelése előtt; és már 1563. jul. 11. kelt a vittenbergi hittanárok válasza és másolata a Perényi által menesztett küldöttségnek, ekkorára tehát ki sem lehetett, idői szempontból nyomva; azután meg zaklattatván az új hitvallás-elfogadók, sőt vezér emberök Turi Pál menekült a Mélius táborába s így az idő sem kedvezett; majd jött a gönczi zsinat, mely ugyanazon vidéken új hitvallást készített; majd a debreczeni nagy zsinat, a hol meg a helvét hitvallás iratik alá. Nem maradt egyetlen példány sem fen, ez is valószínűséget kölcsönöz a meg nem jelenésnek. A Patakon 1655-ben, tehát majd száz év múlva történt kettős nyelvű kinyomatás címében mondatik ugyan, hogy akkor „ujjonnan“ kinyomattatott; de ez tévedésen is alapulhat; az előző is halvány, nem ad felvilágosítást, vajjon az „ujjonnan“ jelző a magyar szövegre vonatkozik-e, vagy csak a latinra? Bármint legyen is a nyomtatás kérdése, a magyar szöveg azért is becses, mert a theologia akkori magyar nyelvére és műszavaira forrás értékű. Béza hitvallása azonban nem teljes egészében ültetett át, a tiszta presbyteri színezetre utaló cikkek mellőztettek, miután a megjelenés idejében és előbb is az esperesi és püspöki igazgatás kifejelettsége miatt, a tisztább presbyteri alakzat erélyesbülése és diadalra emelkedése későbbi idők szülötte lett.

Alig válik el végképen a nagy enyedi zsinaton (1564) Erdélyben a helvét és ágostai hitvallású felekezet s nyer államilag külön létjogot, pár év múlva kezdetét veszi az unitarius felekezet emelkedése s 14 éven át a legkeserűbb dogmatikai viták és harczok színterévé válnak a zsinatok, a szószekek, az irodalom, sőt az elvi csaták utó hullámai messze évtizedekig izgalomban tartják a kebleket. A dogmatikai nagy harcz, tetőpontját a debreczeni nagy zsinaton éri el, a hol az unitarismus ellen fel vonattak a nagy és erős védbástyák u. m. a helvét hitvallás elfogadása, s így nyílt jelzése, hogy az európai református nemzetek családjától el szakadni nem akarnak őseink, sőt erősen ragaszkodnak ahhoz; ily védbástya volt a „lelkészek rövid hitvallása“ latinul, mely elég hosszú mutatja a magyar fordítás (Kiss Áronnál 465—519. l.) Továbbá ugyan ez magyar átdolgozatban egykorulag, mely épen nem szövegszerinti, hanem rövidített és más rendbeszedett átirás népies modorban, a vitázó, tudósabb szint mellőző: ajánlatott az „árus népnek“ (= kereskedőknek) a végre, hogy „tétova járván“ tudják „az eretnekek száját bedugni.“ Határozott népies rendeltetés volt. Dániel a magyar unitáriusok vezére a néprehatás fegyverét ragadván meg, ennek ellensúlyozásául tekinthető e „magyar szövegű hitvallás.“ Végre utolsó hatalmas védbástyául készített az első alapos kánonos könyv, az ugynevezett „Nagyobb cikkek“ („Articuli Majores“) itt közölve magyar fordításban. A magyar prot. egyházjog elsőrendű alapforrása ez, szabályos szervezetet ez adott a ref. egyháznak. Csakugyan a nagy miveletek és alkotások megteremtették gyümölcsüket, az unitarizmus a reformátusok erélyes tömörülése következtében megállíttatott, s lassankint visz-

szanyomatott kipattanó helyébe, lön és maradt, mint nevezetett „erdélyi hit.“

Mellőzzük tovább fejlesztését a még többi fontos zsinatok végzéseinek, melyek között időrendben utolsó a tasnádi 1595-diki zsinatról való feljegyzés. A magyar prot. egyháztörténelem barátja melegen és hálával üdvözölheti Kiss Áron munkáját, s az 1881-dik évet nem csak azért tarthatjuk emlékezetre méltónak, mert ez évben tartatott az első valóban országos, alkotmányozó ref. zsinat, hanem azért is, hogy irodalmilag világ elé hozatott reformátoraink és őseink zsinati alkotása, kezdetünk tüköre szemlélhetővé tétetett. Szem, kéz, fő és szív, melyek egyiránt fáradtak, izzadtak, gondolkodtak és hevültek e nagy gyűjtemény létrehozásában, legyenek áldottak és még sokáig fáradozhatók a mult megmentésében, a jelen építésében és a jövő gazdagításában.

Záradékol még egy szót. A mű homlokán alul ez áll „Kiadja a magyarországi protestáns egylet.“ Ez egylet nyilvános és szabályos működéséről évek óta mit sem tudunk; multja nyugtalanító, s vagyunk többen, a kik épen a miatt tartózkodó állást foglalunk irányában, még most is, mikor könyvek kiadásában látszik egész mivolta érvényesülni. Illő volna már, s itt is volna már az ideje, a félreértések kikerülése végett, akár prot. történelmi társulattá alakítani át (ez szűkebb körű volna), akár „theologiai könyveket terjesztő és kiadó egylet“-té változtatni. Mi nagyra becsüljük a már jóformán csak névben létező egyletet képviselő, egynéhány igazi munkás, tudós, derék embert, író, méltányoljuk is buzgalmukat, de sok tekintetben óhajtható lenne új alakulást kezdeményezni, új címmel; vagy ha annyira kedves a „prot. egylet“ nevezet, tétessék be a címbe az „irodalmi“ jelző, készíttessék új program, a cél világos kitételével, s ha az megnyugtató leend, abba hátsó gondolat nélkül belépend minden árnyalat. — Még most elmondható „nomen terret,“ a név visszatart. Az áldozat áldozatot szül. Nekünk összes erőnkre szükségünk van, s a zsinaton nyilvánuló közszellem, békés áramlat készítsen elő irodalmilag is egygyé forradni, ez lehető, csak akarjuk.

Debreczen, 1882. február 8.

Balogh Ferencz.

A hit temploma. Egyházi beszédek. C. H. Spurgeon nyomán írta Könyves Tóth Kálmán. II. kötet. Budapest, 1882. Légrády testvérek könyvnyomdájából. Szerző tulajdona. Bolti ára 2 frt 20 kr.

Lapunk mult évi folyamában több számra terjedőleg ismerttettem Könyves Tóth Kálmán Spurgeon után dolgozott predikációi gyűjteményének első kötetét. Azóta, ez év elején megjelent a mű második kötete is. Miket a mult alkalommal elmondottam, legnagyobb részben állanak a jelen gyűjteményre nézve is s így feleslegesnek tartom olyan hosszan foglalkozni e második kötetel, a milyen hosszan az elsővel foglalkoztam.

A Hit Templomának 2-dik kötete 39 közönséges, ünnepi, alkalmi egyházi beszédet foglal magában. Kettő kivételével mind Spurgeon után készült, ugy azonban, hogy mint szerző előszavában mondja, „Spurgeon eme beszédeket nem ösmerné el övéi gyanánt.“ A szerző csakis oda töreke-

dett, hogy a nagy angol író nyomán haladjon, nem kíséri azonban őt oda, hol oly régiókba emelkedik vagy száll alá, hová őt követni nem tartja czélszerűnek. Érdekes volna, — engedje meg a tisztelt szerző ur, ha újra kimondom, mit multkor is mondtam — ha tanulmányképen olyanoknak, kik Spurgeont eredetiben nem ismerik, adott volna legalább egy beszédet úgy, a mint az az angol eredetiben van. Meglátnók ebből mindnyájan, miképen volt képes K. T. K. ur nehéz feladatát megoldani. Mert biz az nehéz munka volt, melyet mindeneket kielégítőleg végrehajtani tán senkinek sem sikerülhet. A XVI. sz. alatti pünkössti beszéd szerzőnk saját, igen sikerült munkája, melyen szintén azon szellem nyoma látszik, mely a Spurgeon-féle predikációkban él, de hiányzik belőle minden, mi ezekben tán nem egészen tetszik nekünk. Az utolsó, XXXIX. sz. alatti beszéd Decoppet párisi prot. lelkész gyermekek számára írott egyházi beszédeiből van, a mi gyermekeink értelméhez és szívéhez alkalmas módon átdolgozva. A kilátásba helyezett harmadik kötetben több ilyen beszédet is fog közölni szerző a neves francia írótól s mint magán uton tudjuk — talán nem indiscret dolog elárulni — saját maga beszédeiből is közöl néhányat. Mindenik ígérétének egyformán örülünk; az adott beszédek biztos zálogai annak, hogy csak jót kapunk jövőre is.

Jónak látjuk közölni a kezünk alatti 2-dik kötet tartalmát, illetőleg tárgyait. Krisztus arczképe (adventi). Zakariás és Mária (két adventi beszéd). A leggyönyörösebb (adventi). Nincs hely e vendégfogadóháznál (karácson ünnepi). Jónás ne aludjál. Szunnyadó lelkek ostora. A ki nyer s mégis veszít (közönségesek). A drágakő (vásárkor vagy vásár után). Dicsőséges gyalázat (nagy-pénteken). Győzelem az utolsó ellenség fölött (husvéti). Jézus sirjánál (husvét másodnapján). Nap és eső (tavasszal). Kőszivek ekéje (szántás idején). A rossz mentség nem is mentség (urvacora vétele előtt). Van-e szentlélek (pünkössti). A drága törvény. Hitvány sárral mázolt fal (közönségesek.) A látások (aratás előtt). Őt kenyér (közönséges). A kalász-szedetők. Ebéd a mezőn (mindkettő aratáskor). A nagy király szolgálatában (közönséges). A széltől hányatott polyva (nyomtatás idején). Ragadozó madarak. A felhők. A holnap (közönségesek.) Mindennap meghalok (ő év utolsó vasárnapján). Jákób a kövön. Jákób fölébred. Jákób otthon. Izrael a halálos ágyon. A haldokló Jákób imája. Kevelység és alázatosság. A kettős halászat (közönségesek). A vak koldus (bűnbánati, esetleg adventi). A vak és a bíró (bűnbánati). A szegény özvegy (közönséges). Példázat a talentomokról (közvizsga alkalmával).

És most mit mondjunk e munka általános jellemzésére? A legkomolyabb keresztyéni hang hallatszik annak minden kis izében. — Magasztos hivatásának élő tudatával bíró keresztyén lelkész beszél e munkákban gyülekezetéhez, ki gyakori önmagára hivatkozásaival mutatja, hogy ismeri a maga lelkészi kötelességeit, hogy ne szégyenelje Krisztusnak keresztyénét, s hogy Istenhez, Jézushoz vezesse azokat, kik hiában viselik a nagy keresztyén nevet. Bármennyire eltérjen is K. T. K. Spurgeontól, abban megegyezik vele, hogy ő is mindig Krisztust predikálja. — A történeti Krisztus, ki csodás módon születve, életével, szenvedésével, halálával, feltámadásával a világ világossága lett, ki csodákat művelve járt itt a földön, hogy a mennynek polgáro-

kat szerezzen s predikált, mint utána senki predikálni nem fog: ezek az egyházi beszédeknek mindig változó s mégis mindig változatlan tárgyai. Azt mondja Spurgeon homiletikai műve egy helyén (Lectures to my-students. I. kötet. 82. lap): „mindennek, a mit mondhatok, ez a summája: Krisztust predikáljátok testvéreim, mindig és szüntelen. — Ő az egész evangéliom. Az ő személyének, hivatalainak és munkájának kell lenni a mi nagy, mindent magába foglaló témánknak. A világnak szüksége van rá, hogy halljon Idvezítőjéről s azon utról, melyen őt elérheti. A hit általi megigazulásról naponkint nagyobb bizonyosságot kellene tenni a prot. szószékeknek, mint a minőt tesznek és minél inkább egyesülnek ezen alapigazsággal a kegyelem más nagy tanai, annál jobb az egyházainkra és korunkra. . . . Áldott az a lelkészi pálya, melynek Krisztus mindene.“ S a mit ő így elméletben tanít, annak gyakorlatban is hive. — „Csak az az egyház felel meg hivatásának, mely Krisztust predikálja, olvassuk a kezünk alatti predikációk egyikében, a 165-dik lapon. Igen jól tette K. T. K. ur, hogy a beszédek ezen szellemét megtartotta, mert megtanította ezzel nekünk, miképen kell és lehet mindig Krisztust predikálnunk. A tiszta keresztyén jellem szerintem e munka legnagyobb, kitünő érdeme.

Ha azonban minden tekintetben nem dicsérhetem e beszédeket, annak egyáltalában nem K. T. K. ur, hanem azon körülmény az oka, hogy ő Spurgeon után dolgozott. — Tudnék tételeket idézni ennek főntebb említett művéből, hogy ő semmit sem ad a homiletikának inkább rhetorikai kívánalmaira, nem törődik vele, hogy legyen beszédeinek bevezetése, legyenek azok részekre osztva, legyen azoknak zársvavuk stb. Épen azért, ha az átdolgozásban mégis mindeütt találunk bevezetést, megkülönböztetett részeket, zárbeszédet, nem csoda, ha ezek nem mindig sikerültek. Sokszor a textus szükkörű s maga a beszéd oly bibliai ismeretet tételez föl, minő nálunk általában véve — fájdalom — nem létezik. Ha a XV. számú beszéd textusa ez: „Mindnyájan egyenlőképen kezdik magokat mentetgetni,“ s a beszéd így kezdődik: „K. Gy. e példázatban leginkább azon körülmény ragadja meg figyelmünket stb.“, mig a londoni tabernaculumban a hallgatók $\frac{9}{10}$ -e jól tudta, miféle példázatról van szó, nálunk legjobb esetben $\frac{1}{10}$ -e fogja azt tudni. Azt nem hozom fel fogyatkozás gyanánt, hogy a legtöbb egyházi beszéd in medias res vág, mert ez, ha szinte tán alakilag tetszősebbé teszi is a beszédet, nem hiba ott, hol a hit-szónoknak a bevezetésben is s a részek tárgyalása alatt is van mondanivalója, pedig Spurgeonnak ugyan van. „Ostoba dolog, mondja ő, pazarnak lenni a szavakban s fősvénynek az igazságban“, ő pazar szavakban is, igazságokban is. Jól esik látnunk K. T. K. ur munkájában — itt emlitsük föl, bár fentebb lett volna helye — hogy ő, bár sok helyen épen nem tudja kerülni, de mégis leggyakrabban nem követi Spurgeon ismétléseit, igazságait azonban mindenütt adja. A magyar homiletika-írók, rendesen a németek után indulva, az egyházi beszédekben nem szeretik az idegen, illetőleg profán, nem bibliai nevek használatát s azt hiszem, ebben igazuk is van; a francia egyházszónoklattan művek e kérdéssel — ha jól tudom — nem igen törődtek, az angolnál sem láttam sehol fölemlítve. — E gyűjteményben is több ilyen profán névre találunk, pl. Lepidus, Hamilcar, Nagy Sándor stb. Én kihagynám őket. — Ennél azonban

nagyobb és fontosabb kifogásom van a beszédekben sokszor előforduló történetkéik ellen. Tudom, hogy ezek szokások az angol homiletáknál, bár közülök is igen soknál hiában keresnök őket s tudom, hogy ott senkinek fel sem tűnnek, de a mi szószéki gyakorlatunkkal sehogy sem egyeznek meg azok. Ha van a magyar prot. theologiai munkálkodásban valami eredeti, ez különösen a szószéki irodalomban van meg. Itt bátran hivatkozhatunk arra, a mi a miénk, a mi gyakorlatunk, szokásunk s minden, a mi ezzel ellenkezik, népünk előtt feltűnő; már pedig ha az a feltűnő lényegtelen valami, világért se hajhászszuk. Azok a colporteurök jelentéseiben, traktátusokban előjönni szokott s ott helyén is levő történetkéik szószékről hallva népünknel fészkelődést, mosolyt költenek s templomban tán még ártatlan mosolynak sincs helye. Tanulmányozva e predikációk hangját, dictióját, úgy tűnik föl nekem, hogy e gondolatokban gazdag, de többnyire igen rövid mondatokból álló egyházi beszédek jól előadni nehéz. Sokszor, ha e predikációkat olvassuk, Heissler, vagy a legujabb korból Hörk József beszédei jutnak eszünkbe. — Mester mindenik a nyelv kezelésében, de hallgatóik érdekében is szeretnök, ha nem apróznák ugy el mondanivalóikat.

S mit mondjunk ki ezek után végeredmény gyanánt. K. T. K. ur kitűnő s jobban alig végezhető munkát végezett, mikor ez egyházi beszédek összeállította. De arra aligha számított, a mire különben egyházi beszédek kiadásánál nem is volna szabad számítani, hogy a lelkésztársak e munkákat minden átdolgozás, egyénesítés nélkül adják elő. — Arra valók ezen egyházi beszédek s arra kitűnőleg alkalmasok, hogy tanulmányozás, eszmemerítés tárgyai legyenek, hogy megtanuljuk belőlük, miképen kell Krisztust igazán és hiven predikálnunk, miképen kell valódi keresztényen predikációkat készíteni. Köszönetet és bő pártolást érdemel tőlünk szerző, hogy ilyen művel gazdagította egyházi beszéd-irodalmunkat s az eddigiek után csak érdeklél tekinthetünk a harmadik kötet megjelenése elé.

—y—s.

V á l a s z

a Hora Canonica czimű cikkre.

T. Nagy Sándor ágyai ref. lelkész ur a kiskerekii fitanításra hirdetett pályázat pontjait birálat alá vétén: oly hangon és modorban beszél, mely az irodalmi tisztességet nélkülözi s a láikus olvasó is fejet csóválhat egy papi műhelyből kikerült ily vastag személykedésre. Mint kihivott fél, az elibem dobott, sőt arczomba vágott keztyűt felveszem s a rám irányzott vágások ellenében védekező állást foglalok.

Mindnyájan tudjuk, hogy a forradalom előtti időkben, a valamire való fizetéssel ellátott fitanítói állomásokat oly egyének töltötték be, kik a theologiai tanfolyamot bevégezvén: két-három évi rektorkodás után, életök céljául vagy a papi, vagy a tanári pályát tűzték ki, ezeknek, mint leendő lelképásztoroknak csak előnyükre szolgált, ha tanítóskodásuk ideje alatt szent hivatásukra magokat gyakorlatilag is képezhették. Ámde az 1848/9-iki viharos évek után, nem csak polgári, hanem ref. egyházi életünkben is,

különösen iskoláinkat illetőleg igen nagy változások történtek, többek közt az akadémika promóciók nagyobb része megszűnván, a hol az előtt végzett egyének vezették a növendékek oktatását, ott, a gymnázium 6–7-ik osztályából kikerült tanulók lettek tanítókká; már ha ezekre bizza a lelkész a kanónika és nem kanónika órákon való papolást, azt én sem helyeslem.

A kiskerekii fitanítás akadémika promóció volt 1856-ig, ez időtől kezdve 1870-ig állandósított, oly egyén választatván meg a ki, valamint az iskolában, ugy a templomi szószékben köztetszéssel töltötte be helyét. Az 1870-ik évtől fogva a fitanítás három évenkénti választás útján töltetett be oly férfival kit a közbizodalom, háromszor egymásután történt megválasztásával tisztelt meg; ennek 1879-ben történt halálával megürült tanítóságra, egy másod éves hittanhallgató ifjat nyertünk meg, ki ez év tavaszán távozik körünkből, félbeszakasztott pályája folytatása végett. A kiskerekii egyházban tehát folyvást oly tanítók működtek, kik a kathedrai szolgálat végzésére képességgel, hogy ne mondjam, hivatással bírtak, s miattok a hivek lelki tápláléka épen ugy nem szenvedett fogyatkozást, mint nem szenved azon egyházakéban, hol a nagy ünnepek 2-ik napjain legátusok elégitik meg a szomjuhozó lelkeket.

A pályázat kifogásolt két pontja eltörlésének kérdése, egyházi gyűlésünkben megbeszélés tárgyát képezte, mielőtt jó tanács érkezett volna Ágyáról, s e tekintetben biztosítom N. S. urat, hogy anathémájának ezen forrása rövid időn betemetve leend.

Miután N. S. ur hivatást érez magában más egyházak belügyeivel s az azokban létező rendezetlen viszonyokkal is foglalkozni: bátor vagyok figyelmébe ajánlani azokat az egyházakat, melyekben ugynevezett káplántanítók működnek; ez az állapot hasonló a siámi ikrekéhez, itt ügyes mütőkezekre van szükség, hogy egymás terhétől megszabadíttassanak.

Még egy pár észrevételem van N. S. ur cikkére, ugyanis ezt írja „egy lelkészre nézve soha sincs kedvezőbb alkalom az evangéliomnak apostoli buzgósággal való hirdetésére, mint épen a nagy ünnepek 2-ik napján délelőtt, mert akkor vannak legtöbben templomban mindenütt, kivétel nélkül“ — beismerem ezen állítás igaz voltát, de az is igaz, hogy a lelkész által apostoli buzgósággal hirdetett ige ellenére, épen a nagy ünnepek 2-ik napjain történik a legtöbb tivornyázás, korcsmai czivódás, vérengző verekedés, sőt emberhalál; tehát közkerkölciségi szempontból nem lenne-e czélszerű a két napos ünnepeket egy naposra redukálni?

Továbbá N. S. ur, a tanító predikálásért járó díjazás arányához képest szabja ki a lelkészi fizetést; ebből a logika szabálya szerint a következők, hogy N. S. ur a kanónika órákon kívül helyette fungáló egyént fizetésének egy predikációra eső aránylagos részével díjazza; ebből ismét a következők, hogyha az ágyai lelkész valamikor káplánt tartani kénytelenítették: annak szolgálatát, évi egész fizetésével jutalmazandja meg.

Bármely téren, különösen az irodalom terén felmerülő személyeskedésnek soha sem voltam barátja, s ha válszomban attól ment nem lehettem, szolgáljon mentségemül

a fent jelzett cikk írójának igénytelen személyem ellen irányzott méltatlan megtámadása.

Kis-Kereki 1882. január 31.

Bartha András,
ref. lelkész.

Nekrolog.

Zagyva Imre a debreczeni ref. egyház 40 éven keresztül hiv. lelképásztora született Debreczenben az 1809-dik év november hó 5-dik napján. Édes atyjától igen korán, alig fél éves korában, a halál által megfosztatván, szerető édes anyjának védőszárnyai alatt igen gondos nevelésben részesült; kitől a szépen fejlődő gyermek, az elemi tanulmányok elvégzése után, a német nyelv megtanulása végett Nagy Szébenbe is elküldetett. Majd a gymnasiumi tanfolyamot a helybeli főiskolában kitünő sikerrel elvégezvén, a felsőbb tudományokat hallgatók közzé az 1825-dik évben iratott be, s ekként az akkori rendszer szerint a jogi és theologiai tudományokat négy év alatt úgy végezte, hogy mind szelid jó magaviselete, mind kitartó szorgalma és kitünő előmenetele által, a főiskolai igazgatóság figyelmét méltán kiérdemelte, minek következtében mint esküdt diák, a főiskolában 2 évig a köztanítói hivatalra alkalmaztatott, 2 évig pedig a vidéken nevelői tisztet végeztet; majd az 1836-ban évben Bécset, Prágát, Berlint meglátogatván, a berlini egyetemnek beirt hallgatója is volt.

Igy az ismeretekben és tapasztalatokban gazdag ifju, követve keble sugallatát, a lelkészi pályát tűzte ki élete főfeladatául s mint ilyen az 1837-dik évben a nagynevű Szoboszlai Pap István debreczeni lelkész, később püspök mellé segédlelkészül alkalmaztatott; 5 évig lelkiismeretes buzgósággal folytatott segédlelkészi hivataloskodásának ideje alatt, a nyír-medgyesi, majd a n. bányai ref. egyházak hívták meg rendes lelkészül, de ő ezen megtiszteltetéseket nem fogadta el. Az 1842-dik évben érte aztán azon kitüntetés, hogy a debreczeni ispotályi és szatmári megürült lelkészi állomásokra csaknem egyszerre nyert meghívást. És ő rég táplált vágyát teljesülve látva, a debreczeni ispotályi lelkészi állomást fogadta el; az 1842-dik év május 1-ső napján tartván meg beköszönő beszédét. Lelkészi hivatalán kívül évtizedeken keresztül egész élte fogytáig odaadó hűséggel viselte az egyházmegyei tanácsbírói, egyházmegyei és egyházkerületi pénztárnoki hivatalokat is, melyekkel egyfelől a debreczeni ref. egyházmegye, másfelől a ref. tisztántuli egyházkerület tisztelték meg őt.

De leginkább kimagaslott az elhunyt lelképásztornak érdeme a ref. ispotályi árpolda ügyében.

Méltó tisztelettel lehet és kell megemlítenünk, hogy ez intézet czélszerű rendezését, leginkább a boldogultnak tulajdoníthatni. Igaz, hogy az anyagi nagy áldozatot, az épületek fentartását, s az évi 8000 frt járadékot a ref. egyház és a nemes város egyenlő arányban teljesítik: de az intézet életének lelke, az elnök Zagyva Imre volt. Ő mindjárt lelkészi hivatalának kezdetén, nagy gonddal és fáradsággal rendezte az alamizsnák biztos gyarapodását és hűséges beszédét. Több eféle jótékony intézeteket személyesen meglátogatott s az ott szerzett, itt alkalmazható tapasztalatokat életbe

léptette. Az intézet helyiségét mind egészségi, mind diszitési tekintetből befásította. Szellemileg is kitünő eredményeket hozott létre. — Gyermekek részére óvodát állított már 1843-ban, a vegyes fiu és leányiskolát elkülönítette 1852-ben, az árpoldai szegények vallásos szükségéről mindenkor lelkiismeretes hűséggel gondoskodott. Egy szóval a milyen méltó dicsekedése a debreczeni ref. egyháznak és Debreczen városának az árpolda: olyan méltó erkölcsi elismerést és tiszteletet vivott és érdemelt ki magának ez intézet körül az elhunyt férjü.

A sok nemű hivatalok terhei alatt elfáradt egyházi szolga mindannyiszor üdülést és újabb erőt nyert a családi körben, melyet magának alkotott, a midőn az 1844-dik év május 6-án házasságra lépett most már bánatos szívü özvegyével Sarkadi Johannával. — Mely 38 évre terjedő boldog házaselet 3 gyermekkel áldatot meg az Urtól. Azon gyöngéd szeretet és gondos figyelem, melylyel az elhunyt az ő szerettein csüggött, azon odaadó munkásság, melylyel az övéinek anyagi jólétét teljes erejéből előmozdítani igyekezett: örökké feledhetlenné teszik az elhunyt jó férjet és gondos édes atyát.

Igy áldásosan futotta pályáját, így töltötte be pontosan az Urtól elébe szabott kötelességeket a hű lelképásztor, mignem pár havi gyengélkedés, s közelebről 17 napi súlyos szenvedés véget vetett a munkás életnek s elhunyt a hű szolga f. hó 13-án d. e. 10 órakor életének 73-dik, lelkészi hivatalának 40-dik és boldog házasságának 38-dik évében.

Temetése 15-én délután volt. Megható és kitünő tartalmu gyászbeszédet, a debreczeni egyházmegye érdemes esperese Dávidházi János tartott felette a kis templomban Adj számot Sáfár a te sáfárságodról alapigék nyomán. — A környékből eljöttek vólt tisztársai is szép számmal a temetésre, hogy lerójják iránta elismerésük adóját. A debreczeni gyülekezet szinte nagy részvéttel seregelt össze ravatala körül. Nyugodjanak békével porai!

N.

T Á R C Z A

Nehány vonás a baseli egyetem legrégibb multjából és jelenéből.

(Folytatás.)

Az egyes szakok függetlenítése azonban nem sikerült. Az egyetem feje tehát minden tekintetben a rektor maradt, ki elődjének elnöklele alatt választatott, a tanárok és tanulók közül egyenlő számban kiküldött bizottság által, minden évben kétszer — május 1. és okt. 18. E szerint hivataloskodásának ideje egy félévig tartott, mely intézmény egész a reformációig életben maradt. A rektor kötelessége volt az egyetem jogai felett örködni, a törvényeket, szabályokat kezelni, az illetőknek igazságot szolgáltatni. Megválasztatása után legkésőbb egy hónappal, egybegyűjtötte az egyetem alattvalóit, a statumok rájuk vonatkozó pontjait felolvasta vagy felolvastatta s általában minden ünnepélyes actusnál az egyetemet képviselte. Az egyetem kaszszájának, melyben a privilegiumok, drágaságok és pecsét álltak, 5 kulcsa közül egy ő nála állt — a többi 4 a dékánoknál; a rektori pálczát, anya-

könyvet és rektori pecsétet magánál tarthatta. Az anyakönyvbe való beiratkozásról, mely intulatura-nak neveztetett, szintén neki kellett gondoskodni. — A beiratkozás alkalmával minden tanuló esküvel fogadott ő előtte engedelmisséget. Korábbi tanulmányairól kellett-e bizonyítványt felmutatni a tanulóknak, avagy általában mi feltételhez volt kötve az egyetembe lépés, nem említették, csupán a beiratkozás nem maradhatott el, e nélkül lett legyen bármily szorgalmas is valaki a felolvasások és gyakorlatok látogatásában, vizsgára nem bocsátattott. A beírásdíj köztanulók részéről 6 schilling volt; előkelők és azok, kik a felolvasások és más összejövetelek alkalmával az első székben foglaltak helyet, legalább egy fél forintot tartoztak fizetni. A szegényebb sorsuaknak halaszték adatott, kötvényt adtak magokról, melyet, jobb viszonyok közé jutván, visszaváltottak.

Továbbá kötelessége volt a rektornak egyes alkalmakkor vendégséget adni, (propinam facere vagy refectionem praestare), különösen pedig az akkori szép szokás szerint a városban megfordult kitünőbb idegeneket asztalához meghívni, mely czélra kapott az egyetem pénztárából egy forintot. További fizetésül az egyetem minden bevételeiből, beírás-, büntetésdíj stb. — a harmadrész őt illette, kivéve a promótiókat, melyekből bizonyos meghatározott összeget kapott és pedig a három felső szak doktorandusaitól fél frtot, egy kettős főveget és egy pár kesztyüt; licentiatúsaitól 8 schillinget és egy egyszerű főveget, egy baccalaureandustól 6 schillinget s így tovább, mely illetmény azonban sokszor igen jelentékeny összegre felment.

A rektori hivatal, miként az érette való hosszas és makacs küzdelmek bizonyítják, igen magas állás lehetett abban az időben. A választás egy nagy esemény volt az egyetemre nézve s igen nagy ünnepélyességgel ment véghez. Nyilvánosan a főtemplomban történt, hol az ujonnan választott rektor fényes menet és zene kíséretében megjelenván a rektori hivatal jelvényei: egy főveg, egy ezüst bot — a hatalom jeléül és az egyetem statutumai, hogy megtudja, mily terhet vállal magára, neki átadattak s végül meg kellett esküdni az evangéliomra. — S nem csupán hivataloskodásának ideje alatt birt előnnyel az egyetem minden többi tagjai felett, hanem az állás megszűnte után is, s ha épen semmi magasabb rangja nem volt is, a felsőbb fakultások doktora és licentiatúsai után a szépművészet magisterei előtt foglalt helyet. Azonkívül mind a kiszabott tanulmányi idő egy részének, mind a promótióval járó költségek fele részének elengedése által, valamely gradus elnyerésére neki kedvező alkalom nyújtott. A magnificus jelző ez időben még nem szerepel.

Minden egyes fakultás élén állt ezenkívül a dékán, kit régebben prior vagy syndikusnak is neveztek, hol egy egész, hol csupán fél évi időtartamra választva. — Az illető szaktanácsal együtt szabályokat, rendeleteket alkotott a fakultás számára, s a vizsgálatok és promótiók alkalmával ő elnökölt s tetszése szerint kérdezett.

A minket közebről érdeklő philosophiai és theologiai fakultásról mindjárt lentebb bővebben szólván, csak az egyetemes fegyelmi szabályok közül említek fel előlegesen néhányat. Általában az egyetemi tanulók igen szigorú törvények alá vettek. Az esteli harangszó után (post signum campanae) nem volt szabad az utcán járniok, igen kivételes esetekben, alapos ok s engedelem mellett, akkor is csak lámpával kezökben. Multságokban csak úgy vehettek részt, ha arra különösen meghivattak. Koczká, szerencsejáték szigorú pénzbírság terhe alatt megtiltatott. A városi tanács gondoskodott arról is, hogy zsidó vagy más uzsorás nemcsak a városban, de még a környéken se lakhassék s általában a

tanulók a megcsalás ellen védve legyenek. Könyvre pénzt kölcsönözni a rektor engedelmével, a legszigorubb tilalom volt s az ez ellen vétő 40 frtig büntettetett, az elzálogosított könyvet ugyan a felvett összeg lefizetése nélkül visszakapta. Általában az előadások látogatása nagy gonddal ellenőriztetett s a kik csak azért iratkoztak be, hogy az egyetem által nyújtott szabadságot élvezzék, mihelyt a család napfényre jött — azonnal kitiltattak.

Vége az egyes semesterek minden alkalommal ünnepélyes isteni tisztelettel kezdődtek. — A téli félév október—márczius, a nyári tulajdonképen csak május és június hónapokból állt, a mennyiben június 30-tól szeptember 30-ig az ordinarius profeszorok felolvasásokat tartani kötelesek nem voltak.

(Folyt. köv.)

Különfélék.

Főiskolánk IV-ed éves hittanhallgatója Fiók Károly, a Kisfaludy-társaság ez évi közgyűlésén azon kitüntetésben részesült, hogy pályaművével — Firdúsi Sáh-Náméjából a Szohráb-epizodot tartalmazó terjedelmes és egyik legszebb részletnek, az eredeti versmértékben eszközölt műfordításával — dicséretet nyert, és művének a Kisfaludy-Társaság Évlapjaiban leendő kiadása elhatároztatott. Birálók voltak Győri Vilmos, Greguss Ágost és Ábrányi Kornél. Szász Károly a Kisfaludy-társaság lakomáján, Győri Vilmos pedig a pályázóhoz intézett magánlevélben emlékeztek meg és üdvözölték a derék ifjút. Megjegyezzük, hogy a pályamű az eredeti perzsa nyelvből van fordítva és örvendetes tanúbizonyossága azon lendületnek is, melyet néhány év óta főiskolánkban a keleti nyelvek tanulmányozása vett, egy olyan férfi vezetése alatt, ki az orientalis tanulmányoknak mint nemzeti tudományosságunk szükségképeni kiegészítő részének nem csak folytonosan nyomatékos hangsúlyozója, hanem — a hasonlító nyelvészet alapjai végett állandóan előadott szanszkriton kívül — egyes keleti nyelvek váltva szintén tanfolyamba hozatalával (az ujperzsára például 1879—80. tanévben került a sor) tettleg is alkalmat szokott évenként nyújtani az ifjúságnak azokban, és szakkönyvtári jelentékeny készletének hozzájárulásával irodalmakban is, az első ismeretek közvetlen elsajátítására.

Nem érdektelen visszaemlékezés, hogy egyik elsőrangú orientalistánk Szilády Áron a keleti nyelvek tanulmányozását egykor szintén Debreczenben és mint hittanhallgató kezdte: az ő kitünő Firdúsi-fordítási részletei szolgálták bizonyára buzdítóul és mintaképül Fiók Károlynak is; ki vajha folytatója, illetőleg megtökélője lenne nagyérdemű elődje félbeszakadt munkásságának azon munkatéren, melyről a „Régi Magyar Költők táranak“ jeles közrebocsátóját újabb időben, főleg Toldy hunytával reá halmozódott foglalkozások elszólitották.

Tiszántuli reformált egyházkerület tavaszi közgyűlése május 3-án veendi kezdetet Debreczenben. — Főbb tárgyai lesznek: felebbezett peres ügyeken kívül: a Gergely K. eltávozásával megüresedett gymn. tanári állomás betöltése; Kőrösi S. jogtanár tanszékének, miután ő országgyűlési képviselővé választott, miként betöltése; 5-dik theologiai tanszék felállítása, egyházkerületi pénztárnok és levéltárnok választása; népiskolai tanügyi bizottság jelentése; a főiskola vagyoni ügyei felett intézkedés, hogy a kamatláb 6

vagy 7 %-ben állapíttassék-e meg. A lefolyt alkotmányozó zsínat jegyzőkönyve — s ha addig a szentesített törvények leérkeznek, azok végrehajtása tárgyában intézkedés stb. stb.

A ref. segélyegylet választmánya május 3-án tartja ülését, 4-én délután pedig segélyegyleti közgyűlés leend. — A lelkészképeségi vizsgák május 1. és 2. napjain tartatnak meg; az illető vizsgát tevő atyafiak tehát ápril 30-án délután 4 órakor jelentkezni tartoznak a püspöki hivatalban. Az első vizsgára jelentkezők magukkal hozván iskolai s ha hittani pályájuk bevégezése után tanítói vagy nevelői, vagy bárminő állomásokon és elfoglaltatásban voltak, azon minőségükben kiérdemelt bizonyítványukat. — A 2-dik vizsgát tevők pedig egy évi segédlelkészi működésükről hiteles bizonyítványt, esperesti ajánlatot, hogy erkölcsi tekintetben méltók a haladhatásra; kész kidolgozott egyházi beszédet 2 Kor. 1: 12: „A mi dicsekedésünk ez: a mi lelkünk ismeretének bizonyossága, hogy isteni szelidségben és tisztaságban nem testi bölcseséggel, hanem az istennek kegyelme által való ajándékkal forgolódtunk e világon, kiváltképpen pedig ti köztetek“ alapján, káté magyarázatot az 52-dik urnapjáról, vagyis a 127., 128. és 129. kérdésekről. Az egyházi beszédet, mely elő- és utóimával együtt irandó — könyv nélkül is tartoznak az illetők megtanulni, hogy a szónoklati gyakorlaton képességeket és ügyességöket annál könnyebben bemutathassák.

Az első vizsgára jelentkezők ó-szövetségi magyarázatból Mikeas profétiaja és a 72—77. zsoltárookra; az új-szövetségből pedig Péter és Jakab apostol leveleire tartoznak előkészülve lenni.

Tanítóképességi vizsga a tiszántuli ref. egyházkerületben ápril 18. s következő napjain fog tartatni Debreczenben; az illetők a szükséges bizonyítványokkal ellátva ápril 17-én tartoznak jelentkezni a tanítóképezdei igazgató tanár hivatalos helyiségében a főiskolában.

Ugy látszik, hogy az újabb időben ismeretessé lett nemzetiségi üzemeknek döntő befolyásuk lesz az országos középiskolai törvény miként alakulására. A „Pesti Napló“ legalább bár készségesen elismeri bizonyos mértékig a felekezetek iskolai autonómiaját s kijelenti, hogy „konkrét szempontból ítélve meg közoktatásunkat, Magyarországon azon kérdés, felekezeti legyen-e a középiskolai oktatás vagy sem, nem bir jogosultsággal. — Sem kulturai, sem politikai tekintetben nincs ok a vallásos nevelést kiküszöbölni, nincs mód a felekezeti iskolákat és tanerőket másokkal pótolni;“ de kijelenti azt is, hogy „a legteljesebb garanciákat kell követelnünk a felekezetektől és pedig valamennyitől egyformán az iránt, hogy a magyar államnak hatályos befolyása biztosíttassék minden iskolában, a közoktatásnak kulturai és politikai tekintetben kifogástalan vezetésére nézve. Mert felekezeti intézetek, gymnasiumok és papnöveldek és tanítóképezdek állíttatnak, melyekben az ifjuság a magyar államiság és nemzet ellenségévé neveltetik s történelem, földrajz s irodalom kárunkra meghamisíttatnak, a magyar nyelv oktatása szándékosan elhanyagoltatik s nemzetiségi tulzók ferde és fanatikus irányban nevelik a magyar állam polgárait. Ily intézetekből aztán évenként kikerül néhány száz apostol, kik szétoszolván az ország minden vidékén, konkolyt hintenek a nép közé. Ez ellen tenni kell.

E tekintetben a törvényhozást semminő felekezeti tekintet vissza nem tarthatja attól, hogy minden szükséges biztosítékot az államnak megszerezzen.

Sajnos, efféle intézetek felekezeti különbség nélkül vannak hazánkban. Sem a kath. főpapok és szerzetesrendek ez iránt garanciát nem nyújthatnak; sem a protestánsok, kik között pánszláv és pángermán van bőven; sem a keleti egyházak, melyek már szerkezetüknél fogva nemzetiségi: egyik autonomia sem állhat jót arról, hogy a nemzetellenes izgatás nem buvik el az oltár mögött s a kathedrában.

Ha valaki, ránk magyar reformátusokra is vonatkoztatni találná a fentebbi szavakban kifejezett vádat, a legnagyobbtabban s a legemeltebb fővel tiltakozhatunk minden ilyféle gondolat ellen. Soha, még legnagyobb ellenségünknek sem mert eszébe jutni, hogy valamelyik reformált felekezeti iskolát magyar nemzetellenes tendenciákkal vádolja. Eléggé fájdalmas, ha más felekezetek ezt el nem mondhatják.

A pozsonyi ág. ev. theologia a nemrég megjelent „Protestantizmus és Pánszlávizmus“ czimű röpiratban azzal vádoltatott, hogy hallgatóságának tulnyomó része pánszláv s hogy ezen pánszláv hallgatók hazaellenes titkos társaságnak tagjai. — Ezen vádnak helyes értékre való leszállítása czéljából, a theol. hallgatók nyilatkozatot állítottak ki, melyben a maguk részéről fájdalmasan emlékeznek meg arról, hogy ezen egyház kebeléből is kerültek ki egyes egyének, kik a haza egységének ellenségeivé levének, továbbá elítélik a pánszlávizmust és minden üzelmet, mely e hon élete és épsége ellen irányul s magokat a magyar haza igaz fiainak vallják. — Ezen nyilatkozatot a theologia magyar érzelmű hallgatói aláírták s megőrzés végett a theol. dékáni hivatalban letették. A nyilatkozatot a theologia 58 hallgatója közül csak 38-an írták alá. Bizony szomorú tünemény, mikor 58 magyarországi prot. papjelölt közül, már ily ifjan több mint egy harmad megtagadja hazáját s inkább akar idegen érdek szolgája vagy ábrándok kergetője lenni, mint hazájának hű fia s népe valódi vezetője.

A Mikó-tanoda ünnepélye Sepsi-Szent-Györgyön. A Sepsi-Szent-Györgyön 1859-ben alapított négy osztályu gymnasiumnak, mely két legnagyobb jóltevője után Székely-Mikó főiskola nevet visel, f. hó 14-én nagy fontosságú és szép ünnepélye volt.

A tanoda 2 ifju rendes tanára Benkő István és Bodor Domokos tartotta meg székfoglaló értekezését. Az ünnepély d. e. 10 órakor vette kezdetét. Az énekkar éneke után mélt. Székely Gergely ur, mint idősebb főgondnok nyitotta meg az ünnepélyt. Azután az erdélyi ref. egyházkerület igazgatótanácsának az ünnepélyt elrendelő irata olvastatott fel. — Ennek bevégeztével Benke István, mint a classica literatura tanára tartotta meg székfoglaló értekezését, kimutatva a róm. class. literaturának társadalmi életünkre vonatkozó befolyását, döntő hatalmát. Mint közvetlen tudósítások kiemelik: „fényes apologiát tartott szaktudománya mellett.“ A középtanodai nevelést mint biztos alapra az ó class. literaturára kívánja jövőre is alapítani stb. Utána Bodor Domokos, a mennyiségtan és természettan rendes tanára értekezett „A világegyetem erélyeinek különböző átalakulásairól,“ mit a diszes közönség szintén feszült figyelemmel hallgatott végig.

Adjon Isten sok szerencsét és sikert a 2 ifju lelkes tanár működésének.

Már a mult évekből hasonló áldozatairól hálásan emlékezetes nevezetlen pártfogó, a keleti és hasonlító nyelvtudomány mezején, a folyó 1881—2. tanévben szorgalmukat kitüntető ifjak részére, az illető tanár megjelölése folytán év végével aranyban kiadandó 240 frankot akadémiai igazgató tanár urhoz leendő áttétel végett szerkesztőségünkhöz beküldeni sziveskedett. — Fogadja az ismeretlen jótékony tudománybarát, úgy tanintézetünk mint a tanügy iránt érdeklődő közönségünk tisztelő elismerését.

Révész Imre emlékére a püspöki hivatalhoz befolyt adományok:

H.-Szoboszlói ref. egyházból: a ref. egyház 10 frt, Soltész László 2 frt, Hógyes Károly 1 frt, Egy valaki 15 kr, Czegléd Lajos 1 frt, Tury Albert 1 frt, Szököcs János 20 kr, Zsigmond Sándor 4 frt, Fekete Sándor 1 frt, Kürthy Pál 1 frt, Egy valaki 10 kr, Szerdahelyi János 1 frt, Nagy Károly 1 frt, Fogthü Samuel 1 frt, Egy valaki 20 kr, Trocsányi Imre 1 frt, Tökés Zsigmond 1 frt, Oláh Jakab 1 frt, Vég Endre 50 kr, Kis Mihály 20 kr, Cseke Jakab 20 kr, Gáti János 30 kr, Kovács Gábor 40 kr, Csontos Kálmán 20 kr, Szathmáry György 20 kr, Nagy Sándor 20 kr, Parti Gábor 20 kr, Bihari Kálmán 20 kr, Fekete Mihály 20 kr, Tóth Lajos 1 frt, Fazekas András 5 kr, Kirtsi Istvánné 20 kr, Kirtsi János 20 kr, Székely Imre 10 kr, Csepely Ferencz 1 frt, Ifj. Soós János 10 kr, Id. Soós János 20 kr, Ifj. Borbély Jakab 10 kr, Szabó Samuel 20 kr, Borbély Mihály 50 kr, Czegléd Mihály 40 kr, Id. Szügyi Samuel 10 kr, Török József 20 kr, Rác Mihály 50 kr, Szivos Géza 1 frt, Cseke Gábor 20 kr, Márton Pál 4 kr, Domokos Sándorné 4 kr, Tatár Sándorné 5 kr, Váczai András 10 kr, Varga Samuel 10 kr, Cseke Miklósné 10 kr, Végh Demeter 4 kr, B. Nagy Péter 10 kr, Radó János 10 kr, Török Miklós 5 kr, B. Szilágyi István 10 kr, Závori Sándor 50 kr, Kovács Samuel 10 kr, Bordan Sándor 5 kr, Kovács József 5 kr, Id. Török Mihály 10 kr, Márton Jakab 10 kr, M. Tóth Lajos 20 kr, M. Tóth Bálintné 20 kr, Szabó György 10 kr, Cseke Sándor 10 kr, Gáty István 10 kr, Zakar János 20 kr, Kircsi Ferencz 20 kr, Sándor Jakab 20 kr, Nagy Lajos 10 kr, B. Szabó Samuel 10 kr, S. Kovács Gábor 10 kr, Kiss Jánosné 30 kr, K. Kovács Mihály 10 kr, Cs. Szabó János 20 kr, Szabó József 50 kr, Kovács József 10 kr, Kovács Gáborné 10 kr, Kiss Gábor 50 kr, Nagy Sándor 10 kr, Kovács Ferencz 4 kr, Csanády Ferencz 20 kr, B. Nagy András 10 kr, Béres Mihály 10 kr, Id. Tóth Mihály 50 kr, Ifj. Tóth Mihály 50 kr, Kircsi Gábor 40 kr, Id. Lénárt András 10 kr, Horog Gábor 10 kr, összesen 43 frt 76 kr.

Vésztői egyházban 17 frt 50 kr.

Tiszta-berki egyházban 1 frt 98 kr.

Konyári egyházban 5 frt.

H.-pályi egyház 1 frt, lelkész 1 frt.

Szerépi egyház 1 frt, lelkész 1 frt.

Mike-Pércsi ref. egyházból: T. Sinay Károly 10 frt, T. Sinay Károlyné 5 frt, mike-pércsi ref. egyház 2 frt, Vasadi József 10 kr, Vigvári Péter 10 kr, Fekete Ferencz 20 kr, özv. Balla Jánosné 30 kr, Papp Imre 10 kr, özv. Deczki Sándorné 10 kr, Fene János 20 kr, Fene József 20 kr, Török Lajos 30 kr, Török Imre 10 kr, Vida Péter 10 kr, Nemes László 40 kr, Matólczi János 10 kr, özv. Szilágyi

Gáborné 10 kr, Deczki Gábor 10 kr, özv. Deczki Sándorné 20 kr, Nagy József 30 kr, Mike József 20 kr, Deczki Imre 10 kr, Lénárt Ferencz 30 kr, Katona István 10 kr, összesen 20 frt 70 kr.

Bályoki ref. egyházból: Egy valaki 10 kr, Péchy Adorján 30 kr, F. Herman Mihályné 20 kr, B. Herman Imre 10 kr, Szabó Sándor 10 kr, Törös Károly 30 kr, Gy. Gábor 1 frt, Papp Sándor 10 kr, K. Fazekas Ferencz 10 kr, maga az egyház 20 kr, összesen 2 frt 50 kr.

Bagaméri ref. egyház 5 frt, egy valaki 2 frt, összesen 7 frt.

G. Petri-i ref. egyházból: Dráveczky Gyula 1 frt, Kabay Dániel 1 frt, Fráter Vincze 1 frt, Fazekas Mihály ref. lelkész 50 kr, Szokolay Béla ref. segédlelkész 50 kr, összesen 4 frt.

Gyomai ref. egyházból: az egyház 5 frt, Bencze István ref. lelkész 1 frt, Garzó Gyula 1 frt, Biró László 50 kr, Dobó István 50 kr, Gyoma város részéről 5 frt, Biró Albert 1 frt, Biró Benedek 50 kr, Kruchió Péter 40 kr, Cs. Szabó Gergely 1 frt, Kalocsa Lajos 1 frt, Szerető Imre 50 kr, Oláh János 40 kr, G. Nagy Sándorné 20 kr, G. Nagy Istvánné 50 kr, összesen 18 frt 50 kr.

Nagy-Létei ref. egyházból: az egyház 2 frt, Margitai Péter lelképásztor 1 frt, Kis Gábor jegyző 1 frt, Nagy Sándor presbyter 60 kr, Bökönyi Sándor algondnok 40 kr, Pelei József presb. 30 kr, Barna Péter, K. Vida Ferencz, Fodor István, Nagy Imre főbíró, Fehér László presbyterek 50—50 kr, Pongor András főgonnok 40 kr, Nagy János 20 kr, Nagy József 30 kr, Erse Imre 20 kr, Szabad Ferencz 40 kr, Pongor Sándor 40 kr, Fehér Bálint 50 kr, Árva Sándor 40 kr, Szücs Albert 1 frt, Szabó Zsigmond 50 kr, Fehér Dániel 5 kr, Holló József 40 kr, Pely Dávid 20 kr, Éles Imre 40 kr, Szathmáry László 20 kr, Nagy Bálint 40 kr, Mikó József 8 kr, Vida József 20 kr, Guba József 50 kr, Lázár Samuel 1 frt, Munkácsi Ferencz orgonista 50 kr, Sziros Bálint 20 kr, Pető Sándor 30 kr, Fekete József 10 kr, M. Nagy János 30 kr, Fehér József 20 kr, Gáspár József 30 kr, Fehér József 50 kr, N. N. 7 kr, összesen 18 frt.

Tartalom: A protestánsok adóztatása katolikus egyházi czélokra. L. — A debreczeni Graduálok. Kálmán Farkas. — A heidelbergi káté rövid története. Erdős J. — Könyvismertetés: a) Christologie des alten Testamentes. Csák János. b) A XVI. században tartott magyar ref. zsinatok végzései. Balogh Ferencz. c) Hit temploma. — y — s. — Válasz a Hora canonica című czikkre. Bartha A. — Necrolog. Zagyva Imre. — Tárca: Néhány vonás a baseli egyetem legrégebbi multjából és jelenéből. Kiss Bertalan. — Különfélék.

Felelős szerkesztő: **Tóth Samuel.** Szerkesztő társak:

Békési Gyula, Géresi Kálmán.